

INNOVATIVE BUSINESS MODELS: STARTUPS AND THEIR ROLE IN THE
ECONOMY

Sapayev Axmed Durdibayevich

Ranch Technology University
Department of Economics, PhD

Abstract: This thesis discusses the essence of innovative business models, the formation process of startups, and their role in economic development. Additionally, it analyzes the characteristics of the modern startup ecosystem, the differences between startups and small and medium-sized businesses, as well as their contributions to the national economy.

Keywords: innovation, business model, startup, investment, economic development, technology.

Kirish: Hozirgi davrda innovatsiyalar va startap loyihalar global iqtisodiyotning muhim harakatlantiruvchi kuchlariga aylanib bormoqda. Jahon bozorida yuz berayotgan tezkor texnologik o'zgarishlar, sun'iy intellekt, blokcheyn, biotexnologiya va raqamli xizmatlar sohalarda paydo bo'layotgan yangi yechimlar iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini modernizatsiya qilishda beqiyos ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, startaplar qisqa vaqt ichida yangi g'oyalarni bozorga olib chiqishi, innovatsion mahsulot va xizmatlarni yaratishi bilan an'anaviy bizneslardan keskin farq qiladi. Shu bois, ularni qo'llab-quvvatlash, davlat tomonidan zarur infratuzilmani shakllantirish va venchur moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish har bir mamlakat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston ham so'nggi yillarda bu yo'nalishda jadal qadamlar tashlab, startap ekotizimini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrda qabul qilingan PQ-357-son "Startap loyihalar va venchur moliyalashtirish ekotizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori innovatsion tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash borasida muhim hujjat bo'ldi [1]. Mazkur qarorda startaplar uchun "raqamli startaplar dasturi"ni joriy etish, venchur fondlarini rivojlantirish, yosh tadbirkorlarni o'z g'oyalarini amaliyotga tatbiq etishida ko'maklashish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilgan. Shu orqali mamlakatimizda yangi avlod texnologiyalarga asoslangan loyihalarning paydo bo'lishi va ularning xalqaro bozorlarga chiqishi uchun qulay sharoit yaratilmoqda.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil fevral oyida qabul qilingan PQ-62-son "Yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida yoshlarning biznes tashabbuslarini, jumladan, startap va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha yangi mexanizmlar joriy etildi [2]. Ushbu qaror asosida yoshlar uchun imtiyozli kredit va grantlar ajratish, inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarida ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, ularning xalqaro tajribaga ega bo'lishi uchun turli dasturlar tashkil etish ko'zda tutilgan. Bu esa nafaqat startaplarning barqaror rivojlanishiga, balki yoshlarning ijtimoiy faolligi va bandligiga ham katta hissa qo'shmoqda.

Natijada, O'zbekistonda IT-parklar, texnoparklar, biznes-inkubatorlar faoliyati kengayib, yuzlab startap loyihalar amalga oshirilmoqda. Elektron tijorat, elektron to'lov tizimlari, ta'lim texnologiyalari (EdTech), sog'liqni saqlash texnologiyalari (MedTech), qishloq xo'jaligi texnologiyalari (AgroTech) va moliyaviy texnologiyalar (FinTech) kabi sohalarda yoshlarning yangi loyihalari tezkor sur'atlarda rivojlanmoqda. Bu esa mamlakat iqtisodiyotining

diversifikatsiyasi, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish va xalqaro bozorlar bilan integratsiya jarayonlarini jadallashtirmoqda.

Global iqtisodiy tizimda ham, alohida bozorlar va korxonalar iqtisodiyotida ham yangi xususiyatlarni keltirib chiqaradigan texnologik o'zgarishlar bilan bog'liq. Raqamli texnologiyalar biznesda inqilobga olib keldi. Yangi raqamli iqtisodiyot an'anaviy iqtisodiyotdan tubdan farq qiladigan qoidalarga asoslanadi. Iqtisodiy subyektlar doimiy o'zgarib turadigan muhit sharoitida ishlashga majbur bo'ladilar va bunday sharoitlarda rivojlanish biznesning strategik va taktik darajada dinamik o'zgaruvchan muhitga doimiy moslashishini anglatadi [3].

O'zbekistonda 2020–2025-yillar davomida qabul qilingan Prezident qaror va farmonlari natijasida startaplar uchun qulay muhit yaratilgan. Xususan, IT-park rezidentlari soni yildan-yilga oshib, 2024-yil oxiriga kelib 1 600 dan ortiq startap loyihalar ro'yxatga olingan. Ularning asosiy yo'nalishlari elektron tijorat, moliyaviy texnologiyalar (FinTech), ta'lim texnologiyalari (EdTech) va sog'liqni saqlash texnologiyalari (MedTech)ni o'z ichiga oladi.

So'nggi yillarda startaplar uchun venchur moliyalashtirish mexanizmlarining joriy qilinishi natijasida mahalliy va xorijiy investorlar tomonidan jalb etilgan mablag'lar hajmi keskin oshdi. Masalan, 2024-yilda startap loyihalarini qo'llab-quvvatlashga qariyb 50 mln. AQSh dollari miqdorida sarmoya yo'naltirilgan. Bu ko'rsatkich 2021-yilga nisbatan ikki barobarga oshgan.

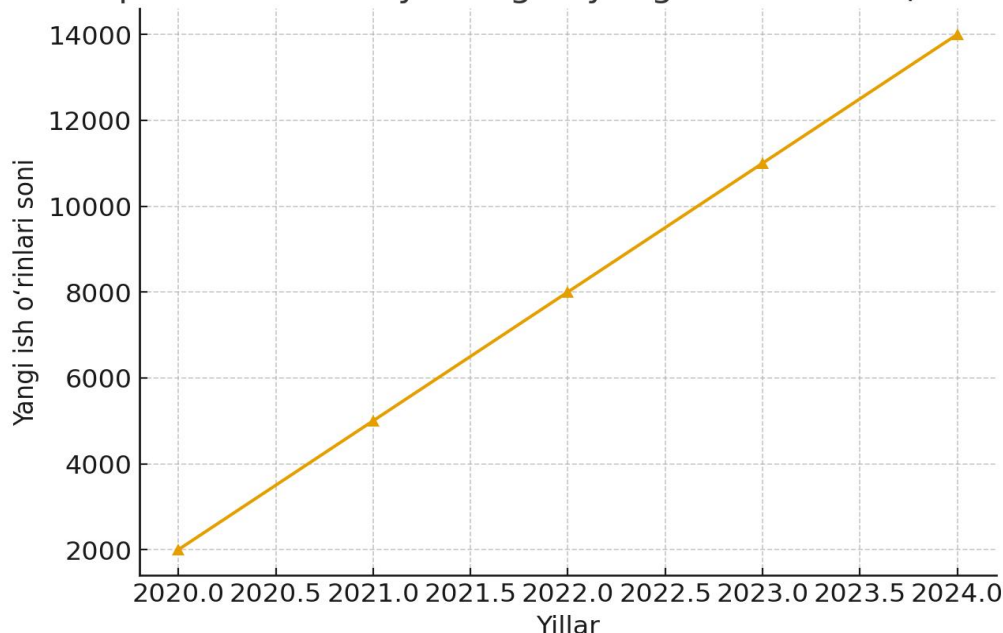
Startaplar qisqa muddat ichida yangi ish o'rinlarini yaratish imkoniyati bilan ajralib turadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, 2023–2024-yillarda faqat IT-park rezidentlari tomonidan 14 mingdan ortiq yangi ish o'ri tashkil etilgan. Bu esa yoshlarning bandligini oshirishda muhim omil bo'lmoqda.

O'zbek startaplarining xalqaro bozorga chiqish jarayoni ham sezilarli darajada rivojlanmoqda. Jumladan, ayrim FinTech va EdTech yo'nalishidagi startaplar MDH va Yaqin Sharq mamlakatlari bozorlariga chiqishga muvaffaq bo'lgan. Bu holat startaplarning nafaqat ichki bozorni rivojlantirish, balki eksport hajmini oshirish orqali mamlakat iqtisodiyotiga qo'shadigan hissasini kuchaytirayotganidan dalolat beradi.

Tadqiqot natijalari: Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda innovatsion biznes-modellar va startaplar iqtisodiyotni raqamli transformatsiya qilish, bandlikni oshirish, investitsiyalarni jalb etish va eksport salohiyatini kuchaytirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, startap ekotizimini yanada takomillashtirish uchun venchur moliyalashtirish bozorini kengaytirish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va startaplar uchun zarur huquqiy-institutsional sharoitlarni yanada mustahkamlash lozim.

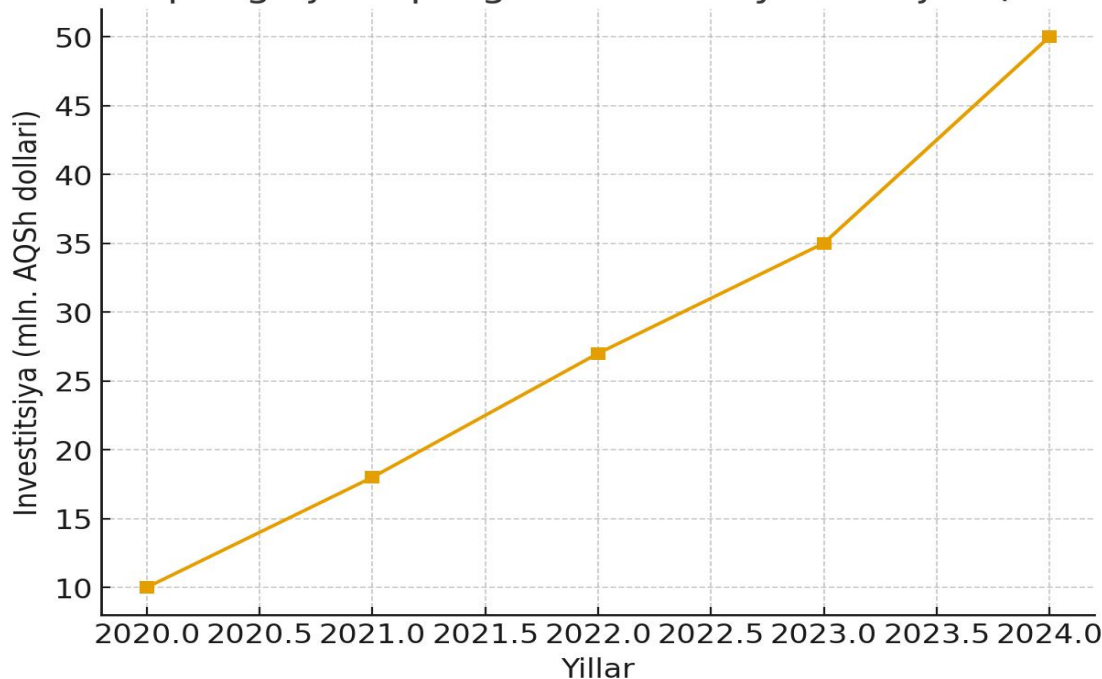
1-rasm

Startaplar tomonidan yaratilgan yangi ish o'rinlari (2020-2024)

Manba: IT Park Uzbekistan'ning rasmiy saytida it-park.uz

Startaplarga jalb qilingan investitsiyalar hajmi (mln. \$)

2-rasm

Manba: Outsource.gov.uz portali orqali "IT Park Statistics" bo'limiga qarash mumkin; u yerda digital iqtisodiyot tarkibi va IT sohasi ko'rsatkichlari e'lon qilingan. outsource.gov.uz

3-rasm

Manb
a:
“Uzb
ekista
n
Startu
p
Ecos
ystem
Repo
rt
2025
” kabi
tahlili
y
hujjat
lar va
startu
p
jamo
alarin

ing global reytinglari, masalan, StartupBlink sayti orqali O'zbekistonning startup ekotizimi ko'rsatkichlari e'lon qilingan. startupblink.com+1

Startup loyihalarning har biri yangi turdagi mahsulot, dastur yoki xizmat ko'rsatish sohasini o'z ichiga oladi. So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm, tibbiyot, qishloq xo'jaligi, oziq-ovqat sanoati va boshqa yo'nalishlarda startap tashabbuslari muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Masalan, turizm sohasida “O'zbekiston turistik shaharlarining 3D va VR BOX modellari yaratish” hamda “NazzaAR” startap loyihalari nafaqat mamlakatimizning boy tarixiy-madaniy merosini keng targ'ib qilishga, balki zamonaviy texnologiyalar orqali xorijiy sayyohlarning qiziqishini yanada oshirishga xizmat qilmoqda. Virtual va kengaytirilgan reallik imkoniyatlari turizmga yangi tajribani taqdim etishi, iqtisodiy samaradorlikni oshirishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi.

Tibbiyot sohasida esa “LiPach” gigienik-kosmetik vositasi klinik oldi tekshiruvlardan muvaffaqiyatli o'tgani, “Bioferron” biologik faol qo'shimchasi, shuningdek, implantatsiya qilinadigan yuqori texnologiyali tibbiy asbob-uskunalarini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan loyihalar sog'liqni saqlash tizimida innovatsion yondashuvlarning kengayib borayotganidan dalolat beradi. Bunday tashabbuslar nafaqat milliy sog'liqni saqlash bozorida, balki xalqaro miqyosda ham yuqori talabga ega bo'lishi mumkin.

Qishloq xo'jaligi sohasida agrolotok tizimlari va ko'chatlarni “in-vitro” usulida ko'paytirish laboratoriyasining yo'lga qo'yilishi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini barqarorlashtirish, serhosil navlarni kengaytirish va agrobiotexnologiyalarning joriy etilishini ta'minlaydi. Bu esa oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash va eksport salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Oziq-ovqat sanoatida “Onsite” MChJ tomonidan olma kukunidan qandolatchilik mahsulotlari uchun pektin ishlab chiqarilishi mahalliy xomashyo bazasidan oqilona foydalanish va import o'rnini bosuvchi mahsulot yaratish imkonini bermoqda. Bundan tashqari, biologik mahsulotlarni quritish mexanizmini takomillashtiruvchi elektromagnit parchalovchi qurilma tizimi ishlab

chiqilayotgani ayniqsa e'tiborga loyiq. Ushbu qurilma energiya sarfini 4–6 baravargacha kamaytirishi, natijada yakuniy mahsulot tannarxini sezilarli darajada qisqartirishi kutilmoqda.

Xulosa: Umuman olganda, mazkur startap tashabbuslari sohalarga innovatsion yangiliklar tatbiq etilishi natijasida ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtiradi, energiya samarador texnologiyalarni joriy etadi va resurslarni iqtisod qilish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, mahsulot tannarxi kamayishi, iste'molchilar uchun sifatli va arzonroq mahsulotlar taqdim etilishi hamda bozor uchun yangi, raqobatbardosh mahsulotlar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Natijada, startaplar nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikka ham xizmat qiladi, yoshlarning innovatsion g'oyalarini ro'yobga chiqarishda mustahkam poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi "Startap loyihalar va venchur moliyalashtirish ekotizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-357-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil fevral oyidagi "Yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-62-son qarori.
3. Karimov A., Jo'rayev N. Dizayn va innovatsiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 214 b.
4. Porter, M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 1998. – 592 p.
5. Chesbrough, H. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. – Boston: Harvard Business School Press, 2003. – 227 p.
6. OECD. Entrepreneurship at a Glance. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 150 p.
7. Deloitte Insights. Global Startup Ecosystem Report. – London: Deloitte, 2022. – 98 p.